

PETR HRUBÝ

K OTÁZCE AUTORSTVÍ NÁHROBNÍKU VÁCLAVA HASIŠTEJNSKÉHO Z LOBKOVIC

ÚVOD – ŽIVOT VÁCLAVA HASIŠTEJNSKÉHO Z LOBKOVIC

Václav Hasištejnský z Lobkovic (* okolo 1480, † 1520) se stal zakladatelem tzv. líčkovské pošlosti Hasištejnských z Lobkovic. Václavovo jméno nepatří k neznámějším a jeho životní osudy zůstaly ve stínu životopisů jeho slavnějších strýců, kterými byli Jan Hasištejnský z Lobkovic (1450–1517)¹ a Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (1461–1510).² Věhlasu obou strýců nedosáhl ani Václavův otec Mikuláš III. Hasištejnský z Lobkovic (1561 – okolo 1500), o to známější se stal Václavův syn Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic (1517–1583),³ který dokázal navázat na slávu a známost obou zmiňovaných humanistů.

K životu Václava Hasištejnského z Lobkovic nelze uvést žádné zásadní či zajímavé informace, jednalo se o regionálního představitele tohoto šlechtického rodu, jehož život doprovázely pouze drobné majetkové transakce a obchody. Ve stručnosti se k jeho životu dá uvést následující. Václavův otec Mikuláš držel díl hradu Hasištejna s Přísečnicí, Údlice a statek Líčkov, po smrti otce se však musel Václav o tento majetek roz-

¹ Jan Hasištejnský z Lobkovic byl významným českým šlechticem, humanistou, diplomatem, cestovatelem a stavitelem. Sám sebe patrně vnímal jako druhého zakladatele františkánského kláštera v Kadani. Do širšího povědomí vstoupil také svými literárními díly, kterými jsou spisky „Urozeného pána pana Jana z Lobkovic na Hasištejně zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi o tom, co činiti a čeho nechati a kterak se pokud v čem zachovati má“ z roku 1504 a „Putování ke Svatému hrobu“ z roku 1505. K osobě Jana Hasištejnského z Lobkovic např. Josef KUNSKÝ, *Čeští cestovatelé 1*, Praha 1961, s. 87–100; Lukáš GAVENDA, *Páni Hasištejní z Lobkovic na sklonku středověku*, rkp., diplomová práce, FF UK, Praha 2008; Petr HLAVÁČEK, *Nový Jeruzalém? Příběh františkánského kláštera Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani*, Kadaň 2013.

² Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, bratr uvedeného Jana, patřil k nejvýznamnějším humanistům u nás. Patrně neznámějším jeho počinem bylo vybudování humanistické školy na hradě Hasištejn, kde byla zároveň shromážděna jedna z největších knihoven ve střední Evropě. Do dějin české literatury pak vstoupila celá řada jeho děl, např. *Žaloba k sv. Václavu na mravy Čechů*, *O lakomství*, *O lidské ubohosti*. K osobě tohoto humanisty např. Ivana KYZOUROVÁ – Pavel KALINA (eds.), *Báseň a král, Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jage-lloňské doby*, katalog výstavy, Praha 2007; L. GAVENDA, *Páni Hasištejní z Lobkovic na sklonku středověku*.

³ Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic (1517–1583) patřil k významným šlechtickým osobnostem 2. poloviny 16. století. Nejenže byl jedním z hlavních představitelů hasištejnské větve pánů z Lobkovic a podařilo se mu díky obratnému hospodaření vybudovat poměrně velké panství pod jeho správou, ale patřil i k předním členům panského stavu v Čechách. Za svého života dosáhl na významné politické funkce, první mimořádnou funkcí byl úřad nejvyššího zemského sudího, kariéru pak zakončil jako nejvyšší komorník. K osobě tohoto významného šlechtického představitele viz podrobněji Petr HRUBÝ, *Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic. Rodinné a majetkové zázemí luteránského předáka v předbělohorských Čechách*, ÚSH 2000, s. 98–131.

Obr. 1. Kadaň, františkánský klášter, kostel Čtrnácti sv. pomocníků, pohled do presbytáře. Foto: Petr Hrubý.

dělit se svými čtyřmi bratry.⁴ Toto drobení nevelkého majetku po otci se pochopitelně promítlo do celkové výše dědictví, které zdědil samotný Václav. Václav nejprve společně s bratry koupil roku 1504 Pětipsy. Z nepřilhlých jasných majetkových přesunů vyplývá, že patrně krátce po roce 1510 získal společně s bratry statek Líčkov (společně s Blšany).⁵ V roce 1518 získal do úplného držení při dělení Hasištejna svůj díl, který však již v roce 1519 prodává bratru Vilémovi, při dělení Hasištejna zároveň patrně Václav ztrácí svůj díl na statku Pětipsy, ale asi naopak získává úplnou kontrolu nad Líčkovem. V závěru života tak Václavovi patřil pouze statek Líčkov, vedle tohoto hmot-

⁴ Stručně viz *Ottův slovník naučný (dále jen OSN)* 16, s. 222, těmito bratry byli Vojtěch, Mikuláš, Zikmund a Vilém.

⁵ Viz August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Litoměřicko a Žatecko 14*, Praha 1923, s. 404 (dále jen A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze 14*).

Obr. 2. Náhrobník Václava Hasištejského z Lobkovic.
Foto: Martin Frouz.

ného statku zároveň společně s bratry držel od roku 1514 majetát na „vzdělávání“ hor. Historickým termínem „vzdělávání hor“ je myšlena těžba rud či kamene, že se jednalo o již dlouhodobější záležitost, svědčí fakt, že obdobný majetát získal již roku 1490 pro sebe a své syny Mikuláš III. z Lobkovic, v tomto majetátu se výslovně hovoří o „pavování“, tj. dolování.⁶ Lobkovicové si byli dobře vědomi bohatství, které jim krušnohor-

⁶ Viz A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze 14*, s. 136. Historickým termínem „vzdělávání hor“ je myšlena těžba rud či kamene, že se jednalo o již dlouhodobější záležitost, svědčí fakt, že obdobný majetát získal již roku 1490 pro sebe a své syny Mikuláš III. z Lobkovic, v tomto majetátu se výslovně hovoří o „pavování“, tj. dolování, viz TAMŽE. K hornické terminologii viz Ladislav JANGL, *Hornický slovník. Zvláštní výrazy užívané v různých dobách při těžbě a zpracování nerostů*, Příbram 1986.

ská panství poskytovala, a z tohoto důvodu již od 2. poloviny 15. století obnovovali těžbu stříbra na svých panstvích. V roce 1459 získali Lobkovicové horní privilegia na dolování v okolí samotného Hasištejna, přičemž do tohoto území spadala i Přísečnice. Následné budování františkánského kláštera v Kadani se snahou o vybudování lobkovicé nekropole bylo jistě financováno také z hornické činnosti.⁷ I když nemáme k životu Václava Hasištejského z Lobkovic žádné podrobnější infor-

⁷ Lobkovicové tak byli v organizaci těžby v oblasti Krušnohoří o několik let napřed před daleko známějšími Šliky, kteří vešli na počátku 16. století ve známost těžbou v okolí Jáchymova. V daném kontextu tak měli Šlikové jistě více štěstí na bohatší naleziště, nicméně současné vnímání celé historie těžby v daném prostoru je také silně ovlivněno fyzickým zánikem města Přísečnice ve 20. století, které bylo centrem Lobkovicého horního podnikání.

Obr. 3. Náhrobek Jana Hasištejnské z Lobkovic, tumba s transí. Foto: Martin Frouz.

mace, ani není jasné, jakého společenského postavení se mu podařilo dosáhnout, je nutné vnímat, že se jednalo o člena významného šlechtického rodu, jehož dlouhodobým úsilím bylo tento rod pozdvihnout mezi nejvýznamnější. K tomuto měla jistě sloužit také náležitá reprezentace rodu navenek. Jistě i z tohoto důvodu Václavovi předci podporovali výstavbu a následnou dostavbu františkánského kláštera v Kadani, přičemž se právě klášterní kostel měl stát nekropolí tohoto rodu. Václavovou pravděpodobně první a zároveň poslední manželkou byla Sidonie z Fictumu († před 1551), se kterou měl jediného syna, již uvedeného Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic.

K souhrnu informací o majetkovém postavení Václava Hasištejnského z Lobkovic je důležité ještě uvést informace ke zmíněnému prodeji dílu rodového sídla v roce 1519, tj. hradu Hasištejn.⁸ Václav prodal vlastní díl hradu Hasištejn svému bratrovi Vilémovi za 2 200 kop grošů pražských, ale s touto podmínkou, že po uplynutí pěti let se může Václav (či jeho dědicové) tohoto prodaného dílu ujmout zpět, pokud o to projeví zájem a zpět vyplatí Vilémovi kupní cenu. V podstatě se tak jednalo spíše o zástavu než o úplný prodej. Z prodeje byly také vyjmuty „hory stříbrné i jiných všelijakých kovů“, pokud by byly

nalezeny.⁹ Důvody prodeje rodového dílu hradu Hasištejn byly patrně finanční, motivací pro zastavování věci je vždy snaha získat rychle finanční hotovost. Nelze však vyloučit, že se Václav netěšil dobrému zdraví a neměl na správu tohoto statku již dostatek sil a prodejem se chtěl zbavit vlastnických povinností, které mohly být poměrně komplikované, protože držel pouze díl hradu, případně se chtěl soustředit na správu a údržbu statku Líčkov.¹⁰ Zároveň se však patrně nechtěl vzdát rodového sídla zcela, a proto nechával otevřenou možnost, jak by se on, či jeho potomci mohli k držení Hasištejna vrátit.

Václav Hasištejnský z Lobkovic zemřel 28. prosince 1520 na Líčkově¹¹ a byl následně pohřben v presbytáři kostela Čtrnácti sv. pomocníků františkánského kláštera v Kadani, **obr. 1.** Pohřben byl pod honosným mramorovým náhrobníkem, který zdobí interiér klášterního kostela dodnes, **obr. 2.** Náhrobník Václava Hasištejnského z Lobkovic je patrně jedi-

⁸ Viz SÚA Praha, Desky dvorské 62 (dále jen DD 62), p. 409, smlouva o prodeji dílu hradu Hasištejn z 30. 3. 1519. Smlouva poměrně přesně popisuje rozsah tohoto dílu hradu Hasištejn, a to včetně hranic a místních názvů, přičemž některá místní pojmenování se udržela dodnes (viz např. Komáří vrch).

⁹ V roce 1519 již patrně vešlo ve všeobecnou známost, že vlastnictví dolů v oblasti Krušnohoří se může díky bohatosti místních ložisek stříbrných rud stát velmi lukrativní záležitostí a Václav se tohoto případného finančního zdroje jistě nechtěl dopředu vzdát.

¹⁰ Možnost, že Václav nebyl v příliš dobré kondici, uvádí bez velkých pochybností také A. Sedláček: „jsa nečackého zdraví prodal svůj díl Hasištejna“, viz A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze* 14, s. 136, bohužel není informace o špatném Václavově zdraví nikterak rozvedena či opatřena důkazy. Ve smlouvě o prodeji dílu Hradu Hasištejn není případné chatrné zdraví Václava Hasištejnského nikterak zmíněno.

¹¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze* 14, s. 404; Gustav FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934, s. 165 a 308 (kalendář 18. a datum 28. prosince).

Obr. 4. Náhrobek Jana Hasištejnského z Lobkovic, zemřelý v plné zbroji. Foto: Martin Frouz.

nou hmotnou památkou na tohoto šlechtice, která je dodnes dochována. Další přímou památkou je jeho kšaft,¹² který bohužel neobsahuje žádné informace, jež by bylo možné spojit s jeho náhrobníkem a není zde řešena ani problematika pohřbu.¹³ Kšaft byl sepsán krátce po 21. prosinci, tedy nedlouho

¹² SÚA Praha, Desky zemské 2 D6 (dále jen DZ 2 D6), kšaft Václava Hasištejnského z Lobkovic.

¹³ Je pravděpodobné, že tyto záležitosti začali testátoři řešit v kšaftech až v mladším období a pro počátek 16. století by se mohlo jednat o neobvyklou praxi, skutečností však zůstává fakt, že srovnávacího materiálu je pro dané období velmi málo. K problematice šlechtických testamentů viz např. Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí.*

před vlastním úmrtím. Václav zemřel ve věku okolo čtyřiceti let, z dnešního pohledu se to může jevit jako předčasný skon, ale také jeho otec Mikuláš zemřel přibližně ve stejném věku. Nelze zároveň vyloučit, že za jeho smrtí mohla stát morová epidemie, která panovala v Čechách v letech 1520 a 1521.¹⁴ Kšaft ve své podstatě řeší dvě věci, a to odkázání majetku jeho potomkům a zaopatření pro manželku Sidonii z Fictumu. Kšaft sepsal Václav Hasištejnský na Líčkově, přičemž právě tento statek je odkázán jeho jedinému synovi Bohuslavovi Felixovi Hasištejnskému z Lobkovic, kterému byly v době sepsání kšaftu pouhé tři roky. Václav ve svém kšaftu nemyslel pouze na syna Bohuslava Felixe, ale v případě, že by měl ještě nějaké další potomky, odkazuje majetek také jim. Synové se mají s Bohuslavem rozdělit o rodinné statky, dcery pak mají být vyplaceny v penězích. Manželka Sidonie z Fictumu, pokud by zůstala neprovdaná, má získat finanční hotovost a následně o ni mají pečovat děti a to výplatou roční renty. V případě, že by nedocházelo k vyplacení této renty, má Sidonie právo ujmout se statku Blšany.

Václav byl pohřben v presbytáři kostela Čtrnácti sv. pomocníků v Kadani, a to na čestném místě, přímo před hlavním oltářem, nedaleko od honosného náhrobku jeho strýce Jana Hasištejnského z Lobkovic († 1517), který byl umístěn při severní straně presbytáře, viz **obr. 3, 4.**¹⁵ Toto zcela reprezentativní umístění pohřbu na nejčestnějším místě v kostele je v poměrně velkém kontrastu ke skutečnosti, že k osobě a životu

Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650, České Budějovice 2002; Týž, *Kult předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007 s. 173–187; Robert ŠIMŮNEK, *Český šlechtický testament pozdního středověku – reálné badatelské téma? (Prolegomena k výzkumnému záměru)*, in: *Pozdně středověké testamenty v českých městech: prameny, metodologie a formy využití: sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky*, Praha 2006 s. 95–115; Týž, *Poslední pořízení Mikuláše Trčky z Lípy († 1516): český šlechtický kšaft pozdního středověku jako historický pramen*, in: Zdeněk Beran a kol., *Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*, Praha 2013, s. 81–95.

¹⁴ Někteří autoři dokonce uvádějí, že Václav na tento mor zemřel, ale toto tvrzení nedokládají žádným pramenem, viz Jan CHLIBEC – Jiří ROHÁČEK, *Sepulkrální skulptura jagellonského období v Čechách*, Praha 2011, s. 179; Jiřina KUMSTÁTOVÁ, *Ulrich Creutz, kameník náhrobku Jana Hasištejnského z Lobkovic, a otázka jeho českých dřevorez, rkp., diplomová práce*, FF UK, Praha 1974, s. 89.

¹⁵ Náhrobek Jana Hasištejnského z Lobkovic patří k prvořadým sepulkrálním památkám počátku 16. století v Čechách, vznikl v roce 1516 a jeho autorem byl Ulrich Creutz. Náhrobku se věnovala díky jeho podobě dlouhá řada autorů. Nejzásadnější zjištění přinesl však až Lukáš Gavenda, který prokázal, že obě dochované části, které jsou dnes v kostele umístěny zvlášť, tj. tumba s transí a tzv. Lobkovický epitaf – reliéf rytíře ve zbroji, patří k sobě a v minulosti tvořily jeden neoddělitelný celek, viz L. GAVENDA, *Páni Hasištejnští z Lobkovic na sklonku středověku*, s. 65–72. K náhrobku Jana Hasištejnského také další autoři: Josef OPITZ, *Ulrich Creutz, ein unbekannter Bildhauer des Erzgebirges*, Kaaden 1924; J. KUMSTÁTOVÁ, *Ulrich Creutz, kameník náhrobku Jana Hasištejnského z Lobkovic*; Jaromír HOMOLKA, *Sochařství*, s. 170–254, in: *Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526)*, Praha 1978; Jiří KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první – Král a šlechta*, Praha 2010, s. 405–406.; JAN CHLIBEC – JIŘÍ ROHÁČEK, *Sepulkrální skulptura jagellonského období v Čechách*, Praha 2011, s. 179.

Václava Hasištejnského z Lobkovic nám prameny neposkytují téměř žádné informace. Z tohoto reprezentativního umístění lze však dovozovat, že Václavův vztah k františkánskému klášteru musel být významný a jistě také on musel klášter poměrně zásadním způsobem podporovat. Výběr místa pohřbu nedaleko honosného náhrobku jeho strýce Jana Hasištejnského z Lobkovic pak jednoznačně dokládá, že se Lobkovický rod snažil v Kadani vybudovat rodovou nekropoli se snahou náležitým způsobem prezentovat nejen jednotlivé osoby, ale také celý rod.¹⁶ Náhrobík zaujímal toto čestné místo před oltářem pravděpodobně až do počátku 18. století, nejpozději roku 1703 však byla v presbytáři zvednuta podlaha a náhrobík se tak dostal pod její úroveň.¹⁷ V období 18. století však nebyl náhrobík zakryt úplně, ale nacházel se pod dřevěným poklopem, a mohl být tak při některých příležitostech viditelný.¹⁸ V dalším období byla podlaha v presbytáři dále upravována a opatřena dlažbou, která zcela překryla vlastní náhrobík i dodatečný poklop. O dlouhodobém umístění náhrobíku v úrovni podlahy, tj. před rokem 1703, svědčí také ošlapání líčové plochy náhrobíku. Toto ošlapání není sice velké, ale je poměrně jasně patrné v rozích desky, dále v oblasti nohou, rukavic a krytů ramen zbroje. Nelze vyloučit i mírné ošlapání v oblasti obličej, což mohlo způsobit změkčení originální sochařské modelace. Náhrobík byl nalezen až v roce 1972 při archeologickém výzkumu presbytáře.¹⁹ Následně byl také proveden antropologicko- lékařský průzkum pozůstatků Václava z Lobkovic, který provedl profesor Emanuel Vlček. Závěry tohoto průzkumu jsou následující. Václav zemřel ve věku asi 40 let, což odpovídá i historickým údajům, byl 173–175 cm vysoký s přiměřeně vyvinutým svalstvem, lebka byla krátká, obličej dlouhý a vysoký s vysokými očnicemi a úzkým nosem, horní čelist byla vysoká a nesla nápadně drobný chrup, který byl zcela zdravý. Vzájemné srovnání dochované lebky s vyobrazením Václava Hasištejnského na náhrobíku spolu celkem dobře koresponduje, a to včetně linie ústní štěrbin, která tvořila uzavřený oblouk, srov. svěšené koutky úst.²⁰ Na základě zprávy prof. E. Vlčka tak lze vyslovit myšlenku, že náhrobík mohl být vytvořen podle skutečné podoby Václava Hasištejn-

ského či dle jeho portréty, byť dnes není žádný jeho portrét znám.

Vlastní pohřeb se mohl v Kadani uskutečnit patrně díky rodovému vztahu ke klášteru a na základě privilegia z roku 1481, které uvádělo, že se uživatelská práva rodu Lobkoviců ke kostelu dělila stejným dílem.²¹ V samotném sídle Václava Hasištejnského z Lobkovic, tedy v Líčkově, se zároveň žádný kostel nenacházel. Zdali měl Václav Hasištejnský ke klášternímu kostelu nějaký další bližší vztah, není možné na základě existujících pramenů určit.

NÁHROBNÍK VÁCLAVA HASIŠTEJNSKÉHO Z LOBKOVIC

Náhrobík Václava Hasištejnského z Lobkovic byl skutečnou krycí deskou hrobu zemřelého, který byl umístěn na čestném místě v presbytáři před hlavním oltářem klášterního kostela. I když byl náhrobík bezpochyby určen pro horizontální polohu, zemřelý je na památce zobrazen již stojící, zcela v kontextu nastupujícího renesančního náhledu na podobu sepulkrálních památek. Zpracování postavy včetně detailně provedeného obličej s nezaměnitelnými rodovými rysy Lobkoviců svědčí o portrétním zobrazení.²² Postava Václava z Lobkovic je umístěna do renesančního portálu, jehož sloupky a oblouk jsou využity poměrně netypicky pro umístění náhrobího nápisu. Václav je zobrazen ve zcela dominantním postoji, který na první pohled vyjadřuje jeho významné společenské postavení. Pravá ruka přidržuje rodový erb zemřelého, zatímco levá ruka udržuje ve vzpřímené pozici žerď praporu. Postava je oděna do maxmiliánské zbroje,²³ pokrývku hlavy tvoří již pouze síťka, zatímco přilbu typu mantelhelm přidržuje putti u nohou šlechtice. Ochranná funkce zbroje je zdůrazněna nápisem „MARIA“ na přední části kyrsu, což jistě měla být výzva k ochranné úloze Panny Marie. Zbytek nápisu se dochoval také na meči, a to na zdobené části čepele u křížové záštity. Jedná se o písmena „AI“, což je patrně zkratka slova „ALTISIMI“, které mohlo být součástí hesel „IN NOMINE ALTISSIMI“ nebo „ALTISIMI CHRISTI NOMINE CHRISTI“, opět je zde zdůrazněna ochranná funkce, tentokrát samotného Krista.²⁴ Zbroj Václava Hasištejnského je patrně turnajová, což nejvíce dokládá hák pro založení dřevce. Tento prvek se na bojových zbrojích v tomto období příliš nevyskytuje, protože byl spíše na překážku, zároveň se jedná o prvek poměrně moderní. Celkové ztvárnění figury i vnitřní uspořádání náhrobíku je již projevem nastupující renesance. Historizujícím reliktem tak zůstává

¹⁶ K šlechtické reprezentaci formou sepulkrálních památek viz např. Ondřej JAKUBEC, *Kde jest, ó smrti, osten tvůj? Renesanční epitafy v kultuře umírání a vzpomínání raného novověku*, Olomouc 2015, zde i další literatura k tématu. K vývoji sepulkrálního umění a k formální podobě jednotlivých sepulkrálií souhrnně Erwin PANOFSKY, *Tomb Sculpture. Four Lectures on Its Changing Aspects from Ancient Egypt to Bernini*, New York 1964.

¹⁷ L. GAVENDA, *Páni Hasištejnští z Lobkovic na sklonku středověku*, s. 64.

¹⁸ LUKÁŠ GAVENDA, *Náhrobík Václava Hasištejnského z Lobkovic († 1520)*, in: Michaela Ottová – Aleš Mudra (edd.), *Mýtus Ulrich Creutz: vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkovic (1469–1517)*, Litoměřice 2017, s. 186.

¹⁹ Okolnostmi umístění pohřbů obou zmíněných Lobkoviců se poměrně podrobně zabývá L. GAVENDA, *Páni Hasištejnští z Lobkovic na sklonku středověku*, s. 65–74.

²⁰ Emanuel VLČEK, *Tělesné vlastnosti a podoba Václava z Lobkovic*, in: Příroda, památky, život 13, 1981, č. 3, s. 65–73.

²¹ L. GAVENDA, *Páni Hasištejnští z Lobkovic na sklonku středověku*, s. 72.

²² Srovnej výše, viz závěry profesora E. Vlčka.

²³ Výroba maxmiliánské zbroje zaznamenala svůj vrchol již okolo roku 1500, v jižních oblastech Evropy již byla ve 20. letech 16. století zastaralá, v Německu se však vyráběla ještě ve 30. letech.

²⁴ Za konzultací k problematice charakteristiky zbroje a nápisů na ní děkuji Mgr. Antonínu Kadlecovi, k problematice nápisů na zbrojích viz Donat A. DRBOGLAV, *Zagadki latinských klejm na mečech IX–XIV vekov*, Moskva 1984, ve zkratce publikováno na <http://vlk.tripod.com/mece.html> (17. 3. 2020).

Obr. 5. Náhrobek Václava Hasištejnského z Lobkovic – detail tváře. Foto: Martin Frouz.

postavení rytíře na ležícího psa, zjevně se zde jedná o odkaz ve středověku oblíbených lvů a psů u nohou ležících rytířů, byť v tomto případě již rytíř evidentně stojí. Symbolický význam mají vedle tohoto psa, mariánského nápisu, nápisu na meči také hadi stočení do cviklů nad portálem.

Vlastní ztvárnění obličeje Václava Hasištejnského z Lobkovic je jednou z nejzdařilejších a nejpřesvědčivějších realizací sepulkrálního umění, která na počátku 16. století vůbec na našem území vznikla, viz **obr. 5**. Vzhledem k fyziognomické charakteristice obličeje (povislé koutky úst) členů rodu Lobkoviců je téměř jisté, že náhrobek musel vzniknout ještě za Václavova života a dle jeho reálné podoby, čemuž odpovídají i závěry prof. E. Vlčka. Za mimořádně kvalitně zpracovaným obličejem poněkud zaostává ztvárnění spodní poloviny těla, především pak nohou, je zjevné, že při vzniku náhrobku byla větší pozornost soustředěna na hlavní část postavy, kterou byl individuálně pojatý obličej. V daném kontextu nelze samozřejmě vyloučit, že spodní část figury zpracovával v kamenické dílně méně zdatný pomocník, zatímco obličej jistě musel vytvořit velice nadaný a schopný umělec.

Nápis na náhrobku v následujícím znění ANNO . DOMINI . 1 . 5 . 2 . 0 . DIE INNOCE(N)TV(M) / OBYT GENEROSVS .

D(OMI)N(V)S . D(OMI)N(V)S . WENZESLAVS DE / LOBCOWICZ . D(OMI)N(V)S . DE . HASSESTEI . HIC . SEPVLTVS RE(QVIESCIT)²⁵ je vytesán kapitálními písmeny, které je pro oblast Čech v dané době poměrně pokrokovým a patrně svědčí o vlivu blízkého Saska.²⁶ Obdobným typem písma jsou vytesány také nápisy MARIA na kyrysu a AI na meči. Provedení kapitálů v jednotlivých nápisích či jejich částech sice částečně kolísá, např. forma písmena M, která se v nápisu Maria odlišuje. Obdobné odchylky je možné nalézt při psaní písmen A, E či N.

I když písmena v jednotlivých částech nápisu jsou v některých detailech pojednána odlišně, nelze z jejich tvaru či zpracování odvozovat, kdy byl nápis na vlastní náhrobek vytesán. Zda se to stalo ještě za života Václava Hasištejnského, nebo až po jeho skonu. Odpověď na tuto zásadní otázku však přináší způsob opracování plochy (roviny), na které jsou písmena vytesána. Zatímco je tato plocha na bočních stranách a na nápisu MARIA opracována do roviny patrně hlubokým žlábkovitým dlátem,²⁷ u nápisu v horní části je totožná práce provedena dlátem s rovnou hranou. Toto zásadní tvrzení zcela jednoznačně dokládá trasologie těchto nástrojů, jež je i dnes dobře patrná, viz **obr. 6, 7**. Je tedy zjevné, že nápis na náhrobku nevznikl najednou, ale byl vytvořen postupně. Tato skutečnost zásadním způsobem zodpovídá otázku, jaká byla souvztažnost mezi vznikem náhrobku a skoncem Václava Hasištejnského z Lobkovic. Zatímco nápis na bočních stranách nese obecné informace o zemřelém, a byl tedy s největší pravděpodobností vytvořen ještě za Václavova života, nápis v horní části nese výhradně informace o datu skonu zemřelého, ANNO . DOMINI . 1 . 5 . 2 . 0 . DIE INNOCE(N)TV(M), a byl tedy vytvořen zcela jistě až po Václavově úmrtí. Autor náhrobku tak tedy provedl při koncipování náhrobního nápisu základní rozvrh nápisu, vytesal obecné části textu, v horní části nechal místo pro vytesání data skonu²⁸ a pozůstalí po Václavovi Hasištejnském, patrně vdova Sidonie z Fictumu, nechala nehotový nápis dokončit.

²⁵ Léta páně 1520 na den mládětek (neviňátek, 28. 12.) zemřel urozený pán, pan Václav z Lobkovic, pán z Hasištejna, zde pohřben odpočívá.

²⁶ K problematice nápisu podrobněji J. CHLÍBEC – J. ROHÁČEK, *Sepulkrální skulptura jagellonského období v Čechách*, s. 181–182, byť autoři přehlédli písmena AI na meči rytíře.

²⁷ Tato dláta se dnes používají především v řezbářství, v minulosti patrně byla použita i při opracování detailu mramoru. K problematice používání kamenických nástrojů viz např. Michal PANAČEK (ed.), *Historické způsoby opracování kamene, metody průzkumu a kritéria výběru náhradního kamene kvádrového zdiva*, Praha 2013; Petr CHOTĚBOR, *Opracování kamene v různých stavebních hutích působících na Pražském hradě*, *Archaeologia historica* 18/93, Brno, s. 347–357.

²⁸ V dějinách sepulkrálního umění se nejedná o ojedinělý případ, ale patrně o relativně běžnou praxi. Dalším krásným příkladem je např. náhrobní kámen Marty z Weisbachu, provdané z Bocku, v kostele sv. Václava ve Valtířově. Při vzniku náhrobku, zjevně ještě za života této šlechtičny v roce 1615, byla vytesána v nápisu pouze číslice „16“ značící století. Přesný letopočet pak nebyl dokonce nikdy doplněn, protože rod Bocků byl nucen v kontextu pobělohorských událostí opustit České království a náhrobní kámen Marty z Weisbachu tak nikdy nezačal plnit funkci, pro kterou byl vytvořen, patrně pouze shodnou šťastných okolností se dochoval dodnes.

Obr. 6. Náhrobník Václava Hasištejského z Lobkovic – detail nápisu – použití hlubokého žlábkovitého dláta, vznik nápisu před Václavovým úmrtím. Foto: Petr Hrubý.

Obr. 7. Náhrobník Václava Hasištejského z Lobkovic, detail nápisu s datem úmrtí – použití dláta s rovným břitem, vznik nápisu po Václavově skonu. Foto: Petr Hrubý.

VZNIK NÁHROBNÍKU VÁCLAVA HASIŠTEJSKÉHO Z LOBKOVIC

Náhrobní kámen Václava Hasištejského z Lobkovic, ani písemné prameny žádným konkrétním způsobem neosvětlují, kdy přesně byl tento náhrobník vytesán. S velkou mírou pravděpodobnosti lze uvést, že náhrobník vznikl ještě za života Václava Hasištejského z Lobkovic, tj. nejpozději ve 2. polovině roku 1520, patrně však dříve. Souvztažnost vzniku náhrobníku s rokem, ve kterém Václav nakonec skutečně zemřel, nelze jakkoli prokázat. Důvody, které podporují tvrzení, že náhrobník vznikl ještě za života zemřelého, jsou následující. V první řadě je to provedení nápisu ve dvou časových etapách, z logiky znění nápisu lze přepokládat, že část nápisu vznikla za života zemřelého, část po jeho skonu. Druhým argumentem je portrétní vyobrazení zemřelého, které je nejen samo o sobě přesvědčivé, ale je podpořeno i zachycením charakteristického rodového fyziognomického rysu členů rodu pánů z Lobkovic, kterým jsou svěšené koutky úst s poněkud vystouplejším spodním rtem. Jak dokázal ve své zprávě prof. E. Vlček,

charakter a podoba lebky odpovídá vyobrazení hlavy na náhrobníku. Dalším podpůrným argumentem je i volba materiálu pro náhrobní kámen, kterým je bílošedý mramor pocházející z malého ložiska nedaleko hradu Hasištejn. Stejný materiál použil již v roce 1516 Ulrich Creutz²⁹ při zhotovení náhrobku pro Václavova strýce Jana Hasištejského z Lobkovic.³⁰ Je samozřejmě možné, že tento kámen mohl být použit i po Václavově smrti, ale není to v historických souvislostech příliš pravděpodobné. Václav svůj podíl na panství a hradu Hasištejn prodal v roce 1519 a následně přesunul své hlavní

²⁹ Údaje k osobě sochaře a kameníka Ulricha Creutze shrnuje Michaela OTTOVÁ – Aleš MUDRA, *Mýtus Ulrich Creutz*, in: Michaela Ottová – Aleš Mudra (edd.), *Mýtus Ulrich Creutz: vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejského z Lobkowicz (1469–1517)*, Litoměřice 2017, s. 160–171.

³⁰ Použití stejného mramoru dokládá studie Vladimír ŠREIN – Petr BOHDÁLEK, *Výzkum horniny a identifikace zdroje suroviny náhrobníku Václava Hasištejského (a analogicky: desky Jana Hasištejského a dále tumby Jana Hasištejského)*, rkp., zprávy ÚSMH AV ČR pro Město Kadaň, Praha 2003.

sídlo na Líčkov. Vazby této části rodiny Hasištejnů z Lobkovic k rodovému sídlu se tak přerušily.

AUTOR NÁHROBNÍKU – ULRICH CREUTZ A JEHO DÍLNA

Obdobně jako v případě datace vzniku tohoto náhrobníku se také v případě hledání možného autora není možné opířít o přesné výpovědi písemných pramenů či o údaje přímo na náhrobníku. Lze však vyslovit domněnku, že autorem tohoto náhrobníku mohla být dílna Ulricha Creutze, který vytvořil již uváděný náhrobek pro Jana Hasištejnského z Lobkovic.

Důvody pro toto tvrzení jsou následující, a ačkoli jsou pouze teoretické, domníváme se, že utvářejí poměrně ucelený a logicky na sebe navazující celek. V první řadě je nutné zdůraznit, že Ulrich Creutz, patrně se svou dílnou či pomocníky, v Kadani v předmětné době, tj. v období před rokem 1520, prokazatelně pobýval a obdobně sepulkrální památky tvořil. Z historických analogií je zároveň známo, že zdatných umělců, kteří byli schopni vytvořit náležitě reprezentativní sepulkrální památku, nebyvalo mnoho a objednatelé byli nuceni objednávat tato díla i u umělců, kteří sídlili relativně daleko od následného místa určení sepulkrální památky.³¹ V daném kontextu se jeví jako pravděpodobné, že Václav Hasištejnský mohl využít přítomnosti dílny Ulricha Creutze pro zhotovení vlastní sepulkrální památky. Na tomto místě je nutné uvést také argumentaci badatelů, kteří připsání autorství Ulrichu Creutzovi odmítají.³² Jejich hlavním důvodem je, že provedení náhrobníku Václava Hasištejnského je z hlediska slohové podoby (renesance) zcela odlišné od provedení náhrobku Jana Hasištejnského. Tyto úvahy opírají především o rozdílnost renesančního portrétu Václava a zobrazení transi na tumbě Jana Hasištejnského. Tato argumentace však platí pouze v případě, že se díváme jenom na uvedené transi, nikoli, když porovnáme vyobrazení obou rytířů samostatně. V tomto případě

³¹ Srovnej např. objednávku rodu Habsburků, kteří objednali v roce 1566 zhotovení královského mauzolea do katedrály sv. Víta v Praze u nizozemského sochaře (!) Alexandra Coliny, patrně z důvodu, že v Čechách nebyl k dispozici tak kvalitní sochař, který by tuto reprezentativní zakázku zvládl, podrobněji Jarmila KRČALOVÁ, *Renesance*, in: Anežka Marhautová (ed.), *Katedrála sv. Víta v Praze*, Praha 1994, s. 155–157. Obdobně lze charakterizovat objednávku Petra Voka z Rožmberka u Vincenta Strašryby, který si u tohoto lounského kameníka objednal hrobový kámen, jak dokládá Strašrybova pozůstalost, viz Michaela HRUBÁ, *Pozůstalostní agenda královských měst severozápadních Čech jako pramen poznání renesančního sochařství a malířství (Pozůstalost kameníka Vincenta Strašryby)*, in: Michaela Hrubá – Petr Hrubý (edd.), *Renesanční sochařství a malířství v severozápadních Čechách*, Ústí nad Labem 2001, s. 53–82. Stejně parametry má i objednávka Kölbelů z Geisingu, kteří objednali zhotovení náhrobní desky pro Magdalenu Köbelovou z Geisingu u kadaňského sochaře Jörga Mayera, a to pro vzdálený kostel v Chlumci u Ústí nad Labem, viz Petr HRUBÝ, *Sepulkrální tvorba kadaňského sochaře Jörga Mayera*, Epigraphica & Sepulcralia 2, Praha 2009, s. 49–63.

³² Možnost připsání tohoto díla Ulrichu Creutzovi odmítá jak J. Kumstátová, tak především J. Chlíbec, viz J. KUMSTÁTOVÁ, *Ulrich Creutz, kameník náhrobku Jana Hasištejnského z Lobkovic, a otázka jeho českých dřevorezů*, s. 89; J. CHLÍBEC – J. ROHAČEK, *Sepulkrální skulptura jagellonského období v Čechách*, s. 180.

Obr. 8. Römhild, kostel Panny Marie a sv. Jana Křtitele, náhrobek Friedricha II. von Henneberg († 1488), celkový pohled. Foto: Gustav Hildebrand, fotografie převzata z <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/FQ4S4UMZ7UJBPPW5MGCNSUKXIZQQRGXH>.

pak slohová rozdílnost v podstatě zmizí, v obou případech se jedná o renesanční portréty živých rytířů. V tomto srovnání by pak vycházel archaičtěji dokonce náhrobek Václava Hasištejnského, viz ležící pes pod nohama rytíře, i brnění Jana Hasištejnského nese modernější prvky než brnění Václavovo.³³

Na tomto místě je nutné odbočit a zaměřit pozornost na další díla Ulricha Creutze, která nám tento kameník zanechal.³⁴ V rámci studia níže uvedených děl lze poměrně jednoznačně prokázat, že se tyto památky od sebe z hlediska kvality po-

³³ Jedná se především o krycí lišty na krytu loktů (myšáček), které jsou u náhrobku Jana Hasištejnského již řešeny posuvnými plíšky, v Čechách se tato zbroj začala používat až od 20. let 16. století. Zobrazení této části zbroje u Václava Hasištejnského je archaičtějšiho typu.

³⁴ K otázkám autorství jednotlivých děl Franz BISCHOFF, *Neues zu Ulrich Creutz. Oder: Wie lange währte die Lebensarbeitszeit spätgotischer Künstler?*, In: *Künstlerische Wechselwirkungen in Mitteleuropa. Ostfildern* 2006, s. 347–369. Dále M. OTTOVÁ – A. MUDRA, *Mýtus Ulrich Creutz*, s. 160–171.

Obr. 9. Náhrobek Friedricha II. von Henneberg († 1488), detail horní poloviny náhrobku. Foto: Andreas Kämmer, převzato z <https://www.picuki.com/media/1287795737098350326>.

měrně zásadně odlišují a je patrné, že se na jednotlivých dílech podíleli vedle samotného Creutze také jeho pomocníci.³⁵ Nejstarším známým dochovaným dílem Ulricha Creutze je náhrobek hraběte Friedricha II. von Henneberg († 1488), viz **obr. 8, 9**, který je dochován v kostele Panny Marie a sv. Jana Křtitele v Römhildu v Durynsku. Náhrobník je v dolní části signován slovy „creucz vonach“ a stejnou kamenickou značkou, která je dochována v Kadani.³⁶ I když se toto dílo v charakteristice poměrně tvrdého až toporného opracování od kadaňských děl poněkud odlišuje, nelze nevidět obdobné prvky: postava rytíře již výrazně předstupuje před vlastní plochu kamene, jedná se o vyobrazení živého stojícího rytíře v zásadě se snahou o portrétní vyobrazení, zároveň je zde odkaz na středověké zobrazování zemřelých – viz postavy lvů pod nohama zemřelého, rytíř má nápadně úzký pas a detaily kamenické práce jsou, přes topornost celku, zpracovány s maximální přesností a pečlivostí.

³⁵ V rámci porovnání těchto děl vyvstává otázka, zda nemohl samotný Ulrich Creutz hrát spíše roli hlavního organizátora dílny a na jednotlivé práce si pomocníky najímal, přičemž se tito pomocníci mohli i měnit.

³⁶ Jméno Creutz von Ach nemuselo samozřejmě označovat Ulricha Creutze, kterého známe z Kadaně, totožnou kamenickou značku lze pak vysvětlit i možností, že Creutz von Ach mohl být otcem Ulricha a ten dokázal po otci fungující kamenickou dílnu převzít. Tuto možnost otevřel ve svém textu Markus HÖRSCH, *Wie lange weilte Ulrich Creutz in Böhmen?*, in: Renáta Gubíková – Markéta Prontekerová (edd.), Josef Opitz a umění na Chomutovsku a Kadaňsku 1350–1590, Chomutov 2015, s. 201–222.

Obr. 10. Nördlingen, kostel sv. Jiří, sanktuárium – detail sochařské výzdoby. Foto: Aleš Mudra.

Dalším doloženým dílem Ulricha Creutze je věžové sanktuárium, které je dochováno ve farním kostele sv. Jiří v Nördlingen, **obr. 10, 11**. Sanktuárium je poměrně náročná kamenická práce, přičemž vznikalo poměrně dlouhou dobu, a to v letech 1511–1525. Creutzova účast je zde doložena smlouvou na zhotovení figur, placen byl v letech 1512–1514. I když se jednotlivé figury na sanktuáriu od sebe svou kvalitou liší, lze uvést, že tváře některých postav jsou zpracovány s velkým smyslem pro modelaci obličejů. Oproti výše uvedenému náhrobku Friedricha von Hennebert je zpracování obličejů výrazně promodelované s poměrně měkkou modelací tváří. Za srovnání s náhrobníkem Václava Hasištejnského z Lobkovic stojí především postavy andlíků, které se vyznačují až neproporčním důrazem na vyobrazení hlavy. Zároveň forma provedení těchto obličejů není od Václavovy hlavy až tolik vzdálena. Zpracování konzol pod těmito postavami formou bohaté rostlinné dekorace je pak v podstatě totožné s provedením přikryvadel jednotlivých erbů na tumbě Jana Hasištejnského z Lobkovic.

V chronologickém pořadí následuje po sanktuáriu náhrobek Jana Hasištejnského z Lobkovic, kde je Creutzovo autorství

Obr. 11. Nördlingen, kostel sv. Jiří, sanktuárium – detail sochařské výzdoby.
Foto: Aleš Mudra.

doloženo nejen vytesáním celého jména „VLRI CH CREVCZ“, ale také datací 1516 a kamenickou značkou. Obdobně jako figurky ze sanktuária je zpracování obličeje Jana Hasištejnského provedeno v zásadě měkkými liniemi – viz modelace nadočnicových oblouků a nosu. Na první pohled přísná a strohá tvář rytíře je jistě ovlivněna pokročilým věkem zobrazovaného a také tím, že je obličej zobrazen v těsné a uzavřené přílbě, což provádějící sochař zjevně zohlednil. Z figury rytíře je největší pozornost věnována hlavě, zbývající část postavy je již pojata

poměrně úsporně a spíše formálně. Obdobně jako u náhrobku Friedricha von Hennebert má postava Jana Hasištejnského nápadně úzký pas. Figurky v klenotech erbů na tumbě pak opět vykazují snahu o měkké vedení linií, stejně jako měkká modelace transí. Pro transí je charakteristické i to, že se provádějící autor zaměřil především na zpracování lebky, zbývající část těla je zobrazena opět spíše zjednodušenou formou.

Dalším dílem Ulricha Creutze je epitaf Günthera z Büna († 1519), který byl určen do biskupovy pohřební kaple

Obr. 12. Merseburg, kostele sv. Jana a Vavřince, epitař Günthera z Bünau. Foto: Bildarchiv Foto Marburg, foto: unbekannt; Aufn.-Datum: um 1895/1920?, převzato z <https://www.bildindex.de/document/obj20673171?part=0&medium=mi07289f04>.

v kostele sv. Jana a Vavřince v Merseburgu, snad z roku 1518, **obr. 12.** Autorství dokládá kamenická značka, která je totožná u děl z Kadaně a Römhilldu. Na rozdíl od předcházejících prací se v tomto případě jedná o práce ve středně vysokém reliéfu. Dílo pojí s předchozími nejen autorská značka Ulricha Creutze, ale také forma zpracování drapérií a způsob opracování rostlinného dekoru v horní části náhrobníku. Vlastní figury již však tak přesvědčivě ztvárněny nejsou, viz až nepřirozené nasazení

pokryvek hlavy či až nepřirozeně sestupující ramena u obou postav.

Další dvě díla v literatuře připisovaná Ulrichu Creutzovi nejsou signovaná, a ani není Creutzovo autorství doloženo písemnými prameny (např. smlouva či objednávka). Jedná se o reliéf Ukřižovaného Krista z kostela v Merseburgu z roku 1518 a o kazatelnu z období okolo roku 1525, která je dochována v kostele v Halle. Obě díla jsou Creutzovi připsána

především na základě toho, že byl v obou městech v předmětné době prokazatelně doložen. V Merseburgu pracoval pro již uvedeného biskupa Günthera z Bünau, v Halle pak získal městská práva. Zatímco u reliéfu Ukřižovaného Krista lze s Creutzovou předcházející tvorbou nalézt některé podobné prvky, kazatelna z Halle je již zhotovena čistě ve stylu renesanční ornamentiky a od uvedených děl se svým pojetím výrazně odlišuje. Prokázání autorství Ulricha Creutze u těchto děl není rozhodně možné brát za zcela jisté a tyto úvahy bude nutné prokázat či vyvrátit dalším studiem.

V závěru Creutzova života je ještě archivně doložena jeho tvorba na zámku Hartenfels v Torgavě. V roce 1535 je Creutzovo jméno, následně potvrzeno také autorskou značkou, uvedeno ve stavebních účtech mezi sochaři, kteří tesali kamenné hlavice. Creutz vytvořil také erby na poprsnici velkého schodiště a reliéfy Davida s Goliášem a Samsona se lvem. Také u těchto děl je možné vysledovat poměrně velkou rozkolísanost v kvalitě.³⁷

Na základě studia uvedených děl Ulricha Creutze, ať už autorsky doložených, či předpokládaných, lze konstatovat, že tvorba tohoto saského sochaře a jeho dílny nebyla z hlediska kvality jednotná. Při porovnání jednotlivých děl je patrné, že se nejen vyvíjel samotný autorův styl, ale že na jednotlivých dílech pracovalo jistě více členů dílny. Viz např. až toporné zobrazení rytíře Friedricha von Hennebert, které je natolik odlišné od některých ladných figur na sanktuáři z Nördlingen. Rozdíly v pojetí ztvárnění obličejů lze pak nalézt i na jednotlivých figurách tohoto sanktuáře. Monumentalita rytíře Jana Hasištejského z Lobkovic je pak ve velkém protikladu oproti komornímu pojetí epitafu biskupa Günthera z Bünau, kde jsou postavy vytesány v reliéfu a na rozdíl od portrétu Jana Hasištejského z Lobkovic se nijak zásadně neodlišují od běžné kamenické produkce. Rozdíl v přístupu je zároveň možné pozorovat i u samotných jednotlivých děl Ulricha Creutze, viz ztvárnění transi Jana Hasištejského, ale i u postavy rytíře je patrné, že největší pozornost byla věnována obličejům a zbývající části figury už jsou pojaty jednodušší formou. Nejedná se samozřejmě o překvapivé konstatování, ve středověkých a raně novověkých uměleckých dílnách bylo zcela běžné, že práce byla rozdělena mezi jednotlivé členy dílny, a to pochopitelně dle náročnosti. Toto konstatování je však důležité pro pochopení tvorby Ulricha Creutze, protože dokládá, že ani on nepracoval výhradně sám.

NÁHROBNÍK VÁCLAVA HASIŠTEJSKÉHO Z LOBKOVIC A DÍLO ULRICHA CREUTZE

I když se náhrobník Václava Hasištejského na první pohled formálně odlišuje od nejznámějšího Creutzova díla, kte-

³⁷ Viz Milada RADOVÁ-ŠTIKOVÁ, *K dílu Ulricha Creutze*, Umění 16, 1968, s. 72–74; J. KUMSTÁTOVÁ, *Ulrich Creutz, kameník náhrobku Jana Hasištejského z Lobkovic, a otázka jeho českých dřevorezů* s. 67–68; Max LEWY, *Schloss Hartenfels bei Torgau*, Berlín 1908, s. 21–22, 49.

Obr. 13. Kadaň, náhrobek Jana Hasištejského z Lobkovic – tumba, detail lobkovického erbu. Foto: Petr Hrubý.

rým je náhrobek Jana Hasištejského, ve své podstatě se jedná o zobrazení totožné. Jde totiž o zobrazení živého stojícího rytíře, jež má být zároveň portrétem zemřelého. V případě náhrobku Jana Hasištejského je sice tento aspekt částečně oslaben vlastním transi, ale samotný rytíř je renesančním portrétem, stejně jako vyobrazení Václava.³⁸

Dalším spojujícím prvkem je kladení důrazu na portrétní zobrazení obličejů s individuálními aspekty tváře, což je prvek, který je u obou Hasištejnů neoddiskutovatelný. Zjevným důkladem je snaha o zachycení individuálního rysu členů rodu Lobkoviců, kterým jsou povislé koutky úst, což je dáno celým tvarem horní čelisti.³⁹

Vedle tohoto celkového totožného přístupu je možné nalézt napříč jednotlivými Creutzovými díly také následující paralely a totožné přístupy. Jedním z těchto přístupů je pojetí zobrazení horní poloviny těla, která se vyznačuje velmi úzkým

³⁸ Obdobným portrétem je ve své podstatě již také náhrobek Friedricha von Hennebert, byť vlastní vyobrazení tváře zemřelého nedosahuje portrétní úrovně, která je zjevná u obou Hasištejnů.

³⁹ Na tento charakteristický rys upozornil již prof. Vlček, který podrobně studoval dochovanou lebku Václava Hasištejského z Lobkovic, viz E. VLČEK, *Tělesné vlastnosti a podoba Václava z Lobkovic*, s. 65–73.

Obr. 14. Kadaň, náhrobek Václava Hasištejnského z Lobkovic, detail lobkovického erbu. Foto: Martin Frouz.

až téměř přiškrceným pasem, a to u všech třech vyobrazených rytířů ve zbroji, viz **obr. 2, 4, 8**.⁴⁰

Stejně či obdobné prvky lze u náhrobků obou Hasištejnů nalézt také v detailech vlastní kamenické práce. Jedná se o používání výrazných zakulacených tvarů při zobrazování přikryvadel na jednotlivých erbech a jejich rozmístění, které vyplňuje i prostor vedle přileb jednotlivých erbů. Způsob zpracování štítů a přikryvadel je přitom možné považovat za individualistický přístup každého autora či jeho dílny, protože tyto části sepulkrálních památek nebyly vytvářeny dle vzorů

⁴⁰ V rámci dochovaných sepulkrálních památek se přitom rozhodně nejedná o pravidlo, které by např. mohlo zohledňovat tvar vlastní zbroje, viz např. náhrobek Vilém z Ilburka († 1490) z Charvatců, Půty Švihovského z Ryzmberka († 1504) z Horažďovic, Ladislav ze Šternberka z Bechyně († 1521), Kryštof ze Švamberka z Bechyně († 1534), trochu více zdůrazněný pas má až tumba Vojtěcha z Pernštejna († 1534) dochovaná v Pardubicích. Ze saského prostředí lze uvést náhrobek Jana ze Šlejnic († okolo 1476) či Hugolda ze Šlejnic († okolo 1490), oba z Mišně, u kterých také není motiv takto úzkého pasu patrný.

či přání objednavatele, ale byly to ty části, ke kterým mohl autor přistupovat relativně svobodným způsobem.⁴¹ Určité podobnosti lze nalézt také na zpracování turnajských helem na rodových štítech, které jsou samozřejmě výrazněji prostorově pojaté na tumbě Jana Hasištejnského z Lobkovic, což je pochopitelné, protože to umožňovala měkká opuka, ale i na helmu Václava erbu je patrná snaha o výrazné prostorové pojetí. Obdobně jsou zobrazeny také přilby na erbech, stejně je zobrazeno posazení přileb na horní okraj štítu a jejich tvar je v podstatě totožný, viz 13, 14. Obdobně jsou také ztvárněny orlice na štítech rodu Lobkoviců, a to jak v detailech vlastního reliéfu, tak v jejich umístění, kdy orlice téměř beze zbytku vyplňují vlastní znakové pole, viz **obr. 13, 14**. Na zbrojích obou rytířů lze nalézt totožné prvky, které jsou zároveň již typické pro období renesance a svědčí tak o přístupu autora, který používal již soudobé, nikoli archaické prvky.⁴² V první řadě se jedná o použití nárameníků s oblými hřebeny, které vystřídaly hřebeny ostré, používané na starších středověkých zbrojích. Druhým příkladem je užití stočeného lana, které bylo používáno ke zdobení jednotlivých dílů renesančních zbrojí. Na rozdíl od starších zbrojí. Je paradoxem, že zároveň lze u obou památek nalézt odkazy na středověké pojetí sepulkrálních památek, které se s postupující renesancí vytrácejí, ať už se jedná o figury hadů na obou dílech, postavení Václava na ležícího psa či užití transi u náhrobku Jana Hasištejnského.

Dalším spojujícím prvkem mezi oběma památkami je pak volba totožného kamene – mramoru, který byl vytěžen z relativně velmi malého ložiska nedaleko původního rodového sídla obou zemřelých, hradu Hasištejn. Jednalo se o lokální a současně ojedinělé ložisko mramoru v celých Krušných horách, které bylo zároveň využito pouze pro sepulkrální památky uvedených Hasištejnů. Vzhledem k velikosti ložiska lze předpokládat, že vhodný materiál byl vytěžen najednou, aby

⁴¹ Autor textu může na základě studia několika stovek náhrobků konstatovat, že způsob zpracování rodových erbů je nejen charakteristický pro určité časové období, ale je také svébytným projevem autora. Viz např. dílo Jorga Mayera z Kadaňe rozebrané v textu P. HRUBÝ, *Sepulkrální tvorba kadaňského sochaře Jorga Mayera*, s. 49–63.

⁴² V rámci sochařského či malířského umění se nejedná vždy o samozřejmý fakt. Viz vyobrazení zbroje na postavě Jaroslava Hasištejnského z Lobkovic († 1529), který byl synem Jana Hasištejnského z Lobkovic, na nástěnné malbě z 20. let 16. století v presbytáři kostela Čtrnácti sv. pomocníků v Kadani. Malíř namaloval Jaroslava ještě ve starším typu zbroje, která se mimo jiné vyznačovala užitím ostrých hřebců na nárameníčích a i použitím tzv. myšek na krytech loktů. Pro období, kdy tato malba vznikla, se jedná již o archaismy, Ulrich Creutz byl tedy v tomto ohledu poměrně lépe informován. Zároveň toto porovnání obou zbrojí vyvrací úvahu M. Ottové a A. Mudry, kteří naznačují, že by vyobrazení rytíře z náhrobku, tj. Jana Hasištejnského z Lobkovic, mohlo být ve skutečnosti vyobrazením Jaroslava, což by i zpochybnilo verzi, že se náhrobek Jana Hasištejnského z Lobkovic skládá ze dvou částí. Toto tvrzení opírá M. Ottová a A. Mudra o mylnou domněnku, že zbroj obou rytířů je téměř shodná, viz jejich text *Sochařské vybavení kláštera a kostela Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani z doby Jana Hasištejnského z Lobkovic*, in: Michaela Ottová – Aleš Mudra (edd.), *Mýtus Ulrich Creutz: vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkovic* (1469–1517), Litoměřice 2017, s. 135.

po rozkrytí ložiska nedocházelo k jeho poškozování povětrnostními vlivy.

ZÁVĚR

Po shrnutí výše uvedených faktů lze konstatovat, že náhrobek Václava Hasištejnského z Lobkovic vznikl v dílně Ulricha Creutze. Argumenty oponentů o slohové odlišnosti tohoto náhrobku od středověkého pojetí náhrobku Jana Hasištejnského z Lobkovic nemohou při našem stavu poznání obstát, protože především nevíme, jakou roli hrálo v tomto případě zadání zhotoviteli a do jaké míry mohl autor sepulkrálie postupovat volně. Zároveň bylo prokázáno, že zásadní snaha, tj. zobrazit v duchu nastupující renesance portrét stojícího živého rytíře, je u obou děl totožná. Obdobné konstatování platí pro použití již renesančního typu zbroje, což opět dokládá, že autor náhrobku Jana Hasištejnského, i přes použití transi, nezůstával zakotven výhradně ve středověkém zobrazování zemřelých.

Dalším důležitým argumentem pro určení dílny Ulricha Creutze, jakožto autora náhrobku Václava Hasištejnského, jsou následující souvztažné okolnosti. Obě památky jsou zhotoveny ze stejného materiálu a vznikly za života obou zemřelých. U Jana to prokazuje datace na náhrobku, u Václava je důkazem dodatečné provedení části nápisu, které se vztahuje k datu zemřelého. Jak víme, členové rodu Lobkoviců se nechávali pohřbívat v klášterním kostele Čtrnácti svatých pomocníků na základě staršího privilegia. V okamžiku, kdy si nechal za vlastního života připravit vlastní sepulkrálii Jan Hasištejnský z Lobkovic, přičemž je pravděpodobné, že tyto přípravy musely být zahájeny již v roce 1515 či nejpozději na počátku roku 1516,⁴³ museli další příbuzní vzhledem k rozsahu díla toto zaregistrovat. Václav se tak jistě o záměru svého strýce dozvěděl, ve sledovaném období mu náleželo právo k dílu hradu Hasištejn, a tak těžbu mramoru opravdu nemohl přehlédnout. Myšlenka, že napodobí svého strýce a nechá si také jako on připravit náhrobek ještě za svého života, patrně Václavovi imponovala a nelíbil by se tak svým uvažováním nejen od vlastního strýce, ale také od jiných šlechtických představitelů 16. století. V daném kontextu je zajímavé, že výše citovaný kšaft neobsahuje žádné informace o místě a pohřbu umírajícího,⁴⁴ může to tedy naznačovat, že v době sepsání kšaftu bylo o místě a formě pohřbu již rozhodnuto, a proto se tato informace logicky do kšaftu nepromítla. Na základě výše uvedeného lze důvodně přepokládat, že nejideálnější volbou Václava Hasištejnského pro zhotovení vlastního náhrobníku

bylo období okolo roku 1516, či spíše 1517, kdy Ulrich Creutz dokončil náhrobek Jana Hasištejnského z Lobkovic a mohl mít na tuto zakázku v Kadani časový prostor, který byl nutný k vytvoření tak náročného díla. Další Creutzova díla je možné datovat až do roku 1518, kdy už v Kadani patrně nepobýval.

Autorství dílny Ulricha Creutze není možné v případě náhrobníku Václava Hasištejnského z Lobkovic prokázat žádnými písemnými prameny. Na základě vzájemného porovnání dochovaných Creutzových děl s tímto náhrobníkem a na základě historických souvislostí je však toto autorství více než pravděpodobné.

⁴³ I při současných možnostech, kdy jsou k dispozici modernější nástroje k opracování kamene a je nepoměrně jednodušší doprava, bylo odhadnuto, že by samotný čas na zhotovení jedné desky zabral 4 až 6 měsíců. Pokud k tomuto času připočítáme dobu na hledání a oslovení vhodného zhotovitele, lze reálně odhadovat, že celá zakázka by trvala 8–12 měsíců.

⁴⁴ Je bohužel skutečností, že srovnávacího materiálu, tj. dochovaných šlechtických kšaftů z tohoto období, není mnoho, ale pro mladší období je poměrně běžné, že šlechtici ve svém posledním odkazu na místo a způsob prezentace posledního odpočinku pamatovali, viz P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 90–100.